

Tudományos ülésesszak - 2014 - előadások

Tér(v)iszonyok, tér-kép(zet)ek

Az Országos Széchényi Könyvtár Tudományos Ülésszaka

- az előadások rezüméi -

Faragó Kornélia: *A szemléleti terek és a helyzeti reprezentációk (A térgondolkodás dominanciájáról)*

Felmerül a kérdés, milyen művészeti, kulturális jelenségeket, vagy hatalmi, identitástermelő és szimbolizációs diskurzusokat kíván megérteni az irodalomelméleti gondolkodás, amikor a temporalitások sajátosan megélt tapasztalata helyett a tér dominanciáját hangsúlyozza? Amikor a térszervezési, a helyalkotási eljárásokat és a diszlokációs poétikák működését vizsgálva, mélységekben és horizontokban, határokon és intervallumokban, vagy éppen a feltételekhez kötött nyitottságok alakzataiban gondolkodik. Milyen viszonyok megragadásra törekedhet a teoretikus megközelítés, miközben az elbeszélés térszerkezetét feltárva, relációkról, folytonosságokról, távolságokról és irányulásokról beszél? A hely azonosításában pedig a korporális intencionalitás és a szituativitás jelentéseit kívánja létrehozni, miközben a helyek, a nem-helyek, az „eltérő” topikus struktúrák és a terek egymásbahatolására, egymásba való átfordulására figyel.

György Péter: *Virtuális és geográfiai kulturális terek. (A lépték elvesztése)*

Előadásomban arra szeretnék rámutatni, hogy milyen remények és csalódások köthetők a globális média tér fogalmához, az abban zajló gyakorlathoz, és miért és milyen szempontok szerint érdemes újraértelmeznünk, épp ebben a kontextusban, a 'valódi' helyeket, fizikai tereket. Virtuális globalizáció és hagyományos lokalitások viszonya miként változik. Milyen hatással van a kortárs kultúrára a lépték fogalmának interpretációs válsága.

Bíró Csilla: *Nagyváros versus vidék Eötvös József A karthauzi című regényében*

Az először 1838 és 1841 között folytatásokban megjelent regény alapozta meg Eötvös írói hírnevét. A kortárs olvasók körében hamar nagy népszerűsége tett szert, a kezdetektől az 1856-os negyedik kiadásig már összesen 7 000 eladott példányról tudunk. Műfaját, forrásait, hatását, Eötvös életrajzában betöltött helyét már feltárta a szakirodalom, mindeztől azonban senki sem foglalkozott A karthauzi helyszínnek felőli megközelítésével. Hozzáadhat-e valamit a regény értelmezéséhez a ciklikusan visszatérő helyszínek vizsgálata? Mit üzen az olvasónak a szereplők lelkiállapotáról a nagyváros Párizs, a Párizs környéki zöldövezet, valamint a regény másik helyszíncsoportja, a Franciaország déli, délkeleti megyéiben elhelyezkedő Avignon, Vaucluse, Nîmes, Grenoble, illetve a főszereplő, Gusztáv álmában megjelenő képzeletbeli táj?

Földesi Ferenc: *A lét és a létezés elkülönülő terei - Weöres Sándor*

A Weöres munkásságát vizsgáló tanulmányok – az egyes köteteket méltató írásoktól az átfogó monográfiákig – fókuszpontjai rendkívül nagy szórást mutatnak, Hamvas Béla revelatív ismertetésétől a „steril” verstani, ritmikai kérdéseket körüljáró tanulmányokig. Ezen belül megfigyelhető, hogy az utóbbi évtizedek, párhuzamosan az irodalomelmélet iránti megélénkülő érdeklődéssel, egyre erőteljesebben a poétikai tárgyat helyezték előtérbe, mintegy zárójelbe téve azt a „filozófiát”, amely a Weöres-korpusznak mégiscsak kiszakíthatatlan rétege. Rendszeres filozófiáról természetesen nem beszélhetünk, a költő is csak reflexív filozófiát emleget olykor, ahol maga a tárgy filozofál, de beszélhetünk a létélmény többé-kevésbé jól megragadható rétegéről, valamint a létezés Weöres-i tapasztalatáról, és a kísérletről, hogy ezekről újra és újra elmondjon valamit.

Az előadás nem vizsgálja ennek a léttapasztalatnak forrásait (a zen buddhista és védikus szövegektől kereszténymisztikán és neoplatonikus töredékeken át Blake-ig és tovább), csupán leírni igyekszik a Weöres-szövegek segítségével a teljes lét terét, a lét túloldalát, és az esetleges, zárt létezés terét, a lét látható oldalát.

Illyés Boglárka: *Az új magyar zene Párizsban, 1910–1914. Zágon Géza Vilmos és a francia kapcsolat*

A párizsi zenei élet legendás pezsgése és nemzetközi kisugárzása a korszakban részben azzal függ

össze, hogy ekkorra az új kamarazenei művek terjesztésének egyedülálló lehetőségei alakultak ki a metropolisban. Az ebben döntő szerepet játszó zenei társaságok közül a fiatal Société Musicale Indépendante a külföldi avantgárd művek franciaországi megismertetését is elősegítette. Budapesten ugyanekkor még hiányoztak az új magyar zene befogadásának társadalmi és kulturális feltételei. Bartók és Kodály, valamint a rövid életű Új Magyar Zene-Egyesületben körülöttük tömörülő fiatal zeneszerzők egyelőre kevés megértésre találtak és Párizs felé fordultak. Az új magyar zenei mozgalom kibontakozásában így különös jelentőségű volt műveik növekvő franciaországi népszerűsége, amely elsősorban a csoport két kevésbé ismert, a háború előtt Párizsban élő tagjának volt köszönhető. Az előadás főként Zágon Géza Vilmos (1889-1918) előadóművész-zeneszerző személyes kapcsolatait és az új magyar zene érdekében Párizsban kifejtett tevékenységét ismerteti az OSZK-ban őrzött hagyaték tükrében.

Katona Anikó: *Egy elképzelt helyszín: Isonzó. Az olasz front megjelenítései az első világháború idején*

Az OSZK első világháborús kiállítása azt fogja vizsgálni, milyen képet közvetített a háborúról a háttérnek a sokféle kommunikációs eszközzel élő média. Az otthoniak számára nehéz lehetett egy korábban nem látott technikai háború elképzelése, amely távol eső helyszíneken játszódott. Vajon milyen kép alakult ki a legendás olasz frontról a hadifestők képein, az újságokon és a korabeli képeslapokon keresztül? És miért volt különleges éppen Isonzó?

Egyrészt itt vívták talán a legextrémebb körülmények között a háborút: magas, nehezen megmászható hegyek közt, gyakran hóban, sziklás csúcsokon vagy sűrű fenyvesekben. A helyszín szépsége a harcnak különleges, vad romantikát kölcsönzött. Ugyanakkor Isonzó, a magyarok számára pedig különösen Doberdo vált legendásan véres, tragikus csaták helyszínévé. A tizenkét Isonzói csata alkalmával körülbelül ötszázezer ember pusztult el a Monarchia hadseregében, az olasz oldalon a veszteség 1,1 millióra tehető.

Ezt a tényt meglovagolta a Monarchia propagandája: a háború utolsó hónapjaiban Isonzó-kiállítást szervezett a Sajtóhadiszállás, amelynek bevallott célja volt, hogy Németországban turnézva bemutassa: mi is szenvedtünk nagy veszteségeket. A szövetséges Németország a nyugati fronton vívott elkeseredett küzdelmeihez képest igyekezett a Monarchia valami olyat felmutatni, ami mérhető a németek áldozatvállalásához. Így Isonzó a heroikus vállalkozás elképzelt, mitikus helyszínévé vált, és akként él máig az emlékezetben.

Előadásomban az olasz front, vagyis az Alpok és az Isonzó-folyó vidékének első világháború idején készült képi megjelenítéseivel foglalkozom. A képek elemzése révén a valós hely és az elképzelt helyszín viszonyának, illetve a helyek kollektív emlékezetben betöltött szerepének kérdései kerülnek a középpontba.

Kiss Eszter: *Digitális térérzékelés és -ábrázolás*

„Meggyőződésem, hogy szükségünk van a »digitális Föld«-re: bolygónk olyan háromdimenziós, sokféle felbontású ábrázolására, melyen óriási mennyiségű geográfiai adatot tüntethetünk fel.” Al Gorenak, az Egyesült Államok egykori alelnökének 15 évvel ezelőtt elhangzott, gyakran idézett szavai azóta valóra váltak. Az átlagemberek körében is tért hódítottak a Google Earth és a navigációs rendszerek. Ezek a népszerű alkalmazások csupán szemelvények a térinformatika izgalmas és szerteágazó világából. Nem elhanyagolható az a potenciál, ami nemzeti gyűjteményünk anyagának elektronikus feldolgozásával nyílik meg a kutatók előtt.

Az előadás hangsúlyozottan nem saját tudományos elmélyülésen alapul, hanem alapvetően (fel)színes betekintést kíván nyújtani a világ megismerhetőségébe a digitális technológia, a térinformatika segítségével.

Kötél Emőke: *Elkülönült világok Hajnóczynál – térpoétikai megközelítés Sajátos terek/térábrázolások a Hajnóczy prózában.* Reális és virtuális

térszerkezetek képződése, a mítoszi terek. A hallucinatív látásmód, az ebből következő széttöredezethez, a filmszerűség megváltoztatják a szövegalkotó eljárásokat. A prózai dikció előtérbe kerülése lehetőséget ad a tér-idő képzetek változtatására, összemosódására is.

Mann Jolán: *Miroslav Krleža Zászlók című regényének terei*

Krleža Zászlók című regényének kilenc éven (1913–1922) átívelő cselekménye az Osztrák–Magyar Monarchia és a Balkán ütközőpontjának tereiben játszódik – valós és képzeletbeli, intim és nyilvános, individuális és kollektív vidékeken.

A Monarchia utolsó éveiről és az első világháború idejéről szóló kelet-európai pannó meghatározó

helyszínei között nagy számmal vannak magyar vonatkozásúak. Elsősorban ezért – s e kései regényét (1962–1968) tartva szem előtt – nevezték Krležát többen (tiszteletbeli) magyar írónak. A Zászlókban Krleža felhagy a színhely korábbi regényeire jellemző elvontságával, és visszatér ifjúkora és írói indulása meghatározó helyszíneire és idejéhez. A témát az emlékezés gesztusa mítikussá növelte, mely a regény képzeletbeli, álomszerű és vágyott tereinek dominanciáját eredményezte.

Mezey László: *Duba Gyula és Pozsony – az író, alteregói és a nagyváros*

Duba Gyula az 1963 utáni felvidéki, szlovákiai ún. nemzetiségi regény típusának egyik legjelentősebb alkotója (Dobos László vagy Gál Sándor mellett), és regényeinek túlnyomó többsége a felvidéki faluban játszódik az 1945–1949 közötti súlyos időszakban. Ugyanakkor van számos műve – ezek önálló vonulatot képeznek mintegy hat évtizedes munkásságán belül –, amelyek a faluról városba, a magyar nyelvi környezetből szlovák nyelvi környezetbe került értelmiségi helykeresését tárgyalják. E vonulat részint a 70-es évek novelláiból, részint három regényéből (Szabadesés, A macska fél az üvegtől, Súlyomvadászat) áll. Erről tartanék előadást, kijelölve e vonulat szerepét az életmű egészében.

Patonai Anikó Ágnes: *Szimbolikus terek és ismert helyszínek Jókai Mór Enyim, tied, övé című regényében*

Jókai Mór 1875-ben megjelent regényében a főhős, Áldorfai Ince a cselekmény során folyamatosan utazik: egy elrejtett kolostorból indul, a szabadságharc után Amerikába emigrál, majd néhány európai állomás (Bécs, Prága) után újra Magyarországra költözik. Kisiklott élete utolsó reménye egy Északi-sarkra készülő expedíció, amelyen már nem tud részt venni.

Az előadás egyfelől arra tesz kísérletet, hogy bemutassa, hogyan nőnek az említett helyek szimbolikus terekké a regény cselekménye folyamán, másfelől pedig olyan kérdésekre keresi a választ, mint hogy milyen lehetett a korabeli befogadó viszonya ezekkel a helyszínekkel, milyen kortárs olvasói elvárásokat működtethetett a szöveg a szerepeltetésükkel. Milyen lehetett a kortárs olvasó Amerikáról vagy Európáról kialakult képe, hol és hogyan jelentek meg ezek a helyek, terek a korabeli szövegekben, útleírásokban, újságcikkekben, vagy az iskolai tananyagban.

Rajnai Edit: *A vándorszínészet térhasználatáról – az 1900-as évek elején*

Festetics Andor, a vidéki színészet országos felügyelője 1900. október 31-én közzétette javaslatát egy megvalósítandó – és ekkor már a színtársulatok, a magyarországi települések és a színházak, színtársulatok ügyeivel központi kormányzati szinten foglalkozó belügyminisztérium által már évtizedek óta szorgalmazott – országos színi kerületi rendszerről. A Festetics-féle tervezet felhasználta azokat a tapasztalatokat, amelyeket maguk a színjátszás szereplői százéves vándortársulati gyakorlat, néhány évtizedes tervezgetés és egy-két kerület-kísérlet során a színházi intézményrendszer működéséről felhalmoztak és különböző fórumokon megvitattak. Az előadás az intézményrendszert – kiemelten kezelve a Dunántúlt és az 1900 körüli éveket – két alkotóelemének leírásával, illetve egymáshoz való viszonyuk elemzésével mutatja be. Az egyik a színtársulati állomások típusai, a másik az egyes állomásokat összekapcsoló vándorlástípusok és színtársulati útvonalhálózat, melyet az állomástípusok diktálta játsszási idők határoztak meg. Tér, idő és (városi) társadalom kapcsolódott össze és hatott egymásra abban a rendszerben, ahogyan a színtársulatok útvonalai kirajzolódnak a történeti Magyarország területén. A színtársulati állomások, azaz az érdekelt települések, szintén térben és időben gondolkodtak, és – ismerve és használva a színtársulati útvonalakat – ugyanebben a rendszerben igyekeztek megszervezni és biztosítani lakosaik rendszeres kulturális ellátását. Az előadás a három tényező működését öt dunántúli város – Szombathely, Győr, Székesfehérvár, Pozsony és Sopron – 1900-as kerületszervezői tevékenységével kívánja bemutatni.

Sirató Ildikó: *Budapest teátrum-földrajza. Színház a város terében*

A színjátéknak teret/helyet adó épített terek története a pest-budai/budapesti városfejlődés szakaszaiban, s a helyszínválasztás egyes következményei a színházakban mint alkotóműhelyekben és közönségükre nézve. A budapesti teátrum-földrajz folyamatának bemutatása (térkép-animációval), illetve néhány érdekes példa 1787-től a 2010-es évekig.

Vasné Tóth Kornélia: *Kultúrtájak – A magyar világörökség, emlékhelyeink ex libriseken*

Napjainkban tanúi lehetünk a tér és a hely fogalmának különböző kontextusokban, különböző célok szerinti újraértelmezésének. Általában azonos módon tapasztaljuk a teret, a hely érzékelése viszont egyénenként, közösségenként és kultúránként eltérő. A helyek kulturális konvenciókat is felidéznek,

amelyek viselkedésünket, a helyekhez fűződő viszonyunkat strukturálják. Különösen áll ez a Pierre Nora-i „emlékezethelyek” (lieux de mémoire) esetén – ezek alá egyaránt sorolhatók intézmények, topográfiai adatok, tárgyak, objektumok, kulturális alkotások.

A kulturális örökség, a nemzetkarakterológia szempontjából kiemelkedő helyek a világörökség részét képező városaink, tájegységeink. Ezek közül az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtár ex libris állományában szereplő ex libriseken fellelhető ábrázolások: Budapest számos építménye, műemléke (pl. a budai Várnegyed, a Parlament, a Halászbástya, a Mátyás-templom, a Lánchíd, a Szabadság-szobor, a Szépművészeti Múzeum, a Hősök tere, a milleniumi emlékmű, az Opera stb.), a pannonhalmi apátság, a Tokaj-hegyaljai borvidék, a Hortobágy stb. Ezek több szempontú bemutatása kiegészül a történelmi, nemzeti emlékhelyek (pl. az egri vár, a sárospataki vár, a pécsi székesegyház és a püspöki palota, az esztergomi vár, a soproni Tűztorony, a szegedi Dóm tér, a keszthelyi Festetics-kastély és a Georgikon, a veszprémi vár, a Mohácsi Történelmi Emlékhely, a debreceni református Nagytemplom stb.) ábrázolásaival. E helyekhez fűződő viszonyban – J. E. Cross kategorizálását követve – elsőrendű az ideológiai, és a narratív kötődés, de életrajzi és spirituális szálak is kimutathatók.

Az előadásban a topografikus ex librisek – a nemzetkarakterológia szempontjából – kiemelkedő darabjai tárulnak elénk, miközben számos ex libris rendelő, gyűjtő és készítő is bemutatásra kerül. Többek között arra is választ kaphatunk, miért illeti hazánkat Paul Pfister francia professzor az Ex libris Land megjelöléssel.

Vesztróczy Zsolt: *A társadalmi és politikai élet terei. Térhasználat a reformkori Pozsonyban Jókai Mór regényei alapján*

A reformkori Pozsonyban az országgyűlések idején komoly társadalmi és politikai élet zajlott. A város társadalmi létszáma és élete ilyenkor erősen megváltozott a diétára érkezőknek köszönhetően. Jókai Mór az 1835-37-ben cseregyerekként maga is tanúja volt egy ilyen korszaknak, az ott lejátszódott eseményeket pedig amit több regényében is megörökítette. Művein belül más szerepekben és helyszíneken jelentek meg a pozsonyi polgárok, az ott tanuló diákok vagy az országgyűlésre érkező nemesek, amit előadásomban Jókai regényein keresztül kívánok bemutatni.

Visy Beatrix: *A hiány helyei – árnyak, árnyékok Márton László Árnyas főutca című regényében*
Márton László bravúros elbeszélői fogásokkal építkező kisregénye a kisváros nyilvános tereinek közegében tematizálja a város zsidóságának és elhurcolásának eseményeit. Tematizálja, mert a szöveg éppen arra mutat rá, hogy sem a képzelet, sem az emlékezet, sem a történelmi referenciák nem alkalmasak a történetek méltó elmondására, a holokauszt történeté formálására. Márton elbeszélése a (történelemíró) narratív sémák megkérdőjelezésével, ironikus felszámolásával párhuzamosan az emlékező közeg (milieux de mémoire) és az emlékezet helyeinek (lieu de mémoire)

elveszt(őd)ésére is rámutat. Előadásomban a regény hiánymetaforáját, az árnyat, árnyakat vizsgálom, az emlékezet referenciális helyeinek felszámol(ód)ását, a helyettesítés alakzatainak emlékezetben és annak eltörlésében betöltött szerepét, mindezt a fénykép mint fény-árnyék emlék (le)nyom(at) értelmezésének kontextusába (is) helyezve.

Zsupán Edina: *Locus bibliothecae. A könyvtár mint valós tér szerepe a kora újkori bibliotheca-laudatióban*

A földrajzi tér és a befogadó tér megváltozása funkcióváltást eredményezhet egy könyvtár életében. A könyvtár akár az uralkodói reprezentáció rendszerének szerves elemévé is válhatott. Jó példa erre a müncheni Residenz épületegyüttese a híres Antiquariummal, amelynek emeletén a hercegi könyvtár kapott helyet 1568-ban. Minden bizonnyal ilyen volt Mátyás budai bibliothecája is, amelyről források alapján tudjuk, hogy bejáratát királyi címerek, falait az uralkodókra vonatkozó feliratok, valamint az a csillagállítás díszítette, amikor Mátyást cseh királlyá választották. Minden bizonnyal az uralkodói reprezentáció részévé vált az ifjabbik August, Braunschweig, Lüneburg, Wolfenbüttel hercegének könyvtára is, amikor a herceg székhelyét az 1640-es években Wolfenbüttelbe tette át. Az előadás egy, a hercegi könyvtárra vonatkozó művelődéstörténeti forrás segítségével kísérli meg a szöveg alapján igazolni és bemutatni ez a változást.

[Vissza a programleíráshoz](#) [1]

2014/01/15 - 16:14

Hivatkozások:

[1] <http://www.oszk.hu/oldal/tudomanyos-ulespszak-2014-eloadasok>